

Михаел Антоловић*
<https://orcid.org/0000-0003-1344-9133>
Педагошки факултет у Сомбору
Универзитет у Новом Саду

УДК 316.334.3(049.32)
323(497.11)(049.32)
327(100)"20"(049.32)
Приказ књије
Примљен: 30.11.2022.
Прихваћен: 9.12.2022.

ТАМНИ КОРИДОРИ МОЋИ. ПУТЕВИ САВРЕМЕНЕ ПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ

МРАЧНИ КОРИДОРИ МОЋИ

Аутор: Миша Ђурковић

© Catena mundi, Институт за европске студије, 2021

ТАМНИ КОРИДОРИ МОЋИ.
ПУТЕВИ САВРЕМЕНЕ
ПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ
Београд: Catena mundi,
Институт за европске студије, 2021

МРАЧНИ КОРИДОРИ МОЋИ.
Београд: Catena mundi,
Институт за европске студије, 2021

У бриљантном роману *Осџаџи дана* британског књижевника Казуа Ишигура, добитника Нобелове награде за књижевност, главни јунак батлер Стивенс, који је током своје каријере служио неке од најмоћнијих државника

* mihael.antolovic@pef.uns.ac.rs

међуратне Европе, уочава да се многе важне одлуке, које се тичу десетина милиона људи и светске политике уопште, доносе далеко од очију јавности, у приватном окружењу најутицајнијих људи. Чини се да ову оцену у потпуности потврђују истраживања која представљају срж двеју књига сабраних огледа Мише Ђурковића – прве под називом *Тамни коридори моћи. Пушеви савремене политичке теорије* (први пут објављене 2013) и друге, која представља њен својеврсни наставак под називом *Мрачни коридори моћи*.

Основне одлике приступа Ђурковића – иначе, истакнутог стручњак за модерну политичку филозофију и директора Института за европске студије у Београду – представљају, по нашем суду, две начелне премисе: одбацивање сазнајног релативизма, који одликује велики део друштвених наука током последњих неколико деценија, као и тзв. теоријске схоластике, која предмет друштвене теорије ограничава на тумачење канонских дела и мисли истакнутих социјалних теоретичара. Насупрот томе, Ђурковић полази од, некада општеприхваћене, претпоставке да је улога и смисао друштвених наука, па тако и политичке теорије која се налази у средишту његових разматрања, да открију на први поглед непрозирну, скривену суштину друштвене стварности и да продру испод њеног манифестног нивоа. Имајући у виду сложеност друштвених појава и процеса, као и инхерентна ограничења у њиховом релативно непристрасном истраживању, Ђурковић нарочиту пажњу посвећује двама подручјима стварности који, због своје природе, веома често остају ван сазнајног интересовања друштвене и политичке теорије. Реч је, првенствено, о скривеним мотивима, намерама и циљевима носилаца видљивих манифестација друштвеног живота, као и о такође скривеним подручјима деловања, која су значајна и утицајна по друштво у целини, а о којима, практично, не постоје никаква поуздана и разговетна знања. Већ самим тим, настојећи да у разматрања политичке теорије укључи и ове скривене појаве и процесе, који су, по правилу, од суштинског значаја, Ђурковић је напустио „сигуран терен” академског мејнстрима (*mainstream*) и упустио се у истраживања за које је сам рекао да имају „конспиролошки” карактер. У том смислу, он недвосмислено истиче да је његов циљ комплетирање политичке теорије како би она постала „заокружена дисциплина која нам омогућава да схватимо стварне односе моћи и изворе и мотиве за креирање одређених поредака говора, вредности, циљева, институција и односа”. Са тако постављеним циљем аутор је свесно изабрао нарушавање, у међувремену наметнутог, прећутног консензуса о „политичкој коректности” унутар домаће и глобалне академске заједнице. При томе, крећући се „неутабаним стазама”, он је јасно предочио најважније методолошке и епистемолошке проблеме, са којима се сусреће сваки истраживач „нетранспарентних облика испољавања моћи”. У првом реду, реч је о недостатку извора, односно о њиховој сумњивој и тешко проверљивој веродостојности, затим о

адекватности коришћења историјских аналогја, о могућностима које пружа геополитички приступ, те о потенцијалима које истраживачу пружа обиље раније недоступних информација, које су постале доступне након избијања бројних афера, од којих је најпознатија *Викиликс*. Ипак, као нарочито важне проблеме Ђурковић наводи залажење на терен истраживача-аматера, који је истовремено изразито оптерећен различитим екстремистичким, па и фантастичним уверењима (која одликују значајан део постојеће публицистичке литературе о конспиролошким темама). Нарочиту врсту проблема представља још и опасност да истраживача самог неретко прокажу колеге у академској средини као „теоретичара завере”. Такође, проблем може бити и изразито левићарска позиција већине домаћих конспиролога, као и тешкоће везане за разграничавање нетранспарентног деловања државних органа и неформалних организација. Имајући у виду поменуте проблеме, истраживача, поред широких интердисциплинарних знања, несумњиво морају да красе и интелектуална отвореност, те способност дивергентног мишљења, које у обзир узима различите алтернативе и ниједну претпоставку не одбацује априори као неприхватљиву.

Следећи поменуте принципе, Ђурковић је у својим радовима разматрао различита подручја друштвене стварности, која увек одликује нетранспарентно испољавање различитих врста моћи, што уједно представља и „црвену нит” огледа сабраних унутар корица његових двеју књига. Док је у првом тому обрадио теме попут „геополитике хомосексуализма” као глобално утицајног феномена у савременом свету, питање деконструисања старих и конструисања нових нација, затим процесе који су омогућили да се некадашња комунистичка „номенклатура” у Србији претвори у капиталистичку „елиту”, па све до крајње актуелних питања, попут реформе породичног законодавства, разарања традиционалне породице и гојазности као политичког проблема, закључно са појавама ауторитаризма у савременој политичкој теорији и пракси. Тежиште у огледима окупљеним у другој књизи (*Мрачни коридори моћи*) још је у већој мери усмерено ка анализи „нетранспарентне, самоскривајуће моћи” и њеног продирања у сваки сегмент друштва (породица, образовни систем, медији, култура) у савременом свету. Одатле су неке од тема ауторовог разматрања општеприсутни феномени различитих агената утицаја, односа културне политике и тајних служби, глобалне политике коју спроводе различите фондације, затим феномен тзв. обојених револуција, политичко-идеолошка инструментализација правосуђа, те различити видови биотехнолошких изазова, са којима са суочава савремено човечанство.

Можемо се запитати у чему је важност тема које је међу првима покренуо Миша Ђурковић у својим истраживањима. Она је, несумњиво, вишеструка, али ћемо поменути само оно што нам се чини најеклатантнијим. Прво, оне су готово посве занемарене у постојећим научним истраживањима. Ово је

утолико значајније будући да оне неретко имају кључну улогу у друштву. Даље, циљ процеса које је анализирао Ђурковић, иако су готово по правилу заоденути у језик еманципације и људских права, управо је томе супротан: реч је о својеврсном „преумљавању” или, како би без имало увијања оценио и сам аутор, о „идиотизацији” грађана како би се њима лакше управљало и манипулисало. У остварењу тог циља, како је Ђурковић убедљиво показао, велику (а по свој прилици и кључну) улогу имају популарна култура, масовни медији и комуникационе технологије (друштвене мреже омогућене развојем интернета). Када је реч о српском друштву, као и о осталим друштвима на европској периферији, готово да је посве излишно наглашавати да се овакве помодне идеологије прихватају без икаквог критичког разматрања. Међутим, чини се да је питање свих питања која је покренуо Ђурковић могуће, у ствари, свести на следеће: које структуре стоје иза њих, односно, ко креира такве политике и са којим циљем. Несумњиво да је бар део одговора везан за тзв. „транснационалну капиталистичку класу” и њене локалне експозитуре (тзв. компрадорске елите).

У радовима које смо настојали лапидарно да прикажемо Ђурковић је на зналачки и методолошки коректан начин отворио сасвим ново подручје истраживања, при чему је испољио одсуство сваке аподиктичности. Напротив, његове закључке и интелектуалне увиде треба читати првенствено као позив на даљи дијалог о веома важним, а у науци посве запостављеним појавама и процесима, који умногоме одређује физиономију савременог света. Напослетку, рецимо још и то да Ђурковић своје неретко провокативне закључке темељи на обиљу чињеничног материјала и теоријским увидима мноштва друштвених дисциплина, што његов приступ чини истински трансдисциплинарним. У том смислу, књиге Мише Ђурковића несумњиво могу (и треба) да послуже као један од могућих модела за будућа истраживања свих скривених облика испољавања моћи.

Mihael Antolović*

Faculty of Education in Sombor
University of Novi Sad

**DIM CORRIDORS OF POWER:
PATHS OF CONTEMPORARY POLITICAL THEORY**

DARK CORRIDORS OF POWER

Author: Miša Đurković

© Catena mundi, Институт за европске студије, 2021

ТАМНИ КОРИДОРИ МОЋИ.
ПУТЕВИ САВРЕМЕНЕ
ПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ
Београд: Catena mundi,
Институт за европске студије,
2021

МРАЧНИ КОРИДОРИ МОЋИ.
Београд: Catena mundi,
Институт за европске студије,
2021

In the brilliant novel entitled *The Remains of the Day*, written by the British writer and Nobel Prize laureate in literature Kazuo Ishiguro, the main character - the butler Stevens - who during his career has served some of the most powerful statesmen of interwar Europe, realises that many important decisions affecting tens of millions of people and world politics in general are in fact made away from

---

* mihael.antolovic@pef.uns.ac.rs

the public eye, in the private environment of the most influential people. It seems that this assessment was fully confirmed by the research that is at the core of the two books of Miša Djurković's collected essays. The first is called *Dim Corridors of Power: Paths of Contemporary Political Theory* (it was published for the first time in 2013) and the second, representing a sort of continuation of the first, *Dark Corridors of Power*.

In our opinion, the main features of the approach of Djurković – who happens to be a prominent expert in modern political philosophy and the Director of the Institute of European Studies in Belgrade – are two basic premises: the rejection of cognitive relativism, which has characterised most social sciences in the last few decades, as well as the so-called theoretical scholasticism, which limits the subject of social theory to the interpretation of canonical works and thoughts of prominent social theorists. On the contrary, Djurković proceeds from the once generally accepted assumption that the role and meaning of the social sciences – including the political theory, which stands at the centre of his considerations – is to reveal the at-first-glance opaque, hidden essence of social reality and penetrate below its manifest level. Bearing in mind the complexity of social phenomena and processes, as well as the inherent limitations in their relatively unbiased research, Djurković pays special attention to two areas of reality which, due to their nature, very often remain outside the cognitive interest of social and political theory. It is primarily about hidden motives, intentions and goals of the bearers of visible manifestations of social life, but also about hidden areas of action that are significant and influential for society as a whole, but about which there is practically no reliable and clear knowledge. By this very fact, in an attempt to include in the consideration of political theory these hidden phenomena and processes that are, as a rule, essentially important, Djurković abandons the “comfort zone” of the academic mainstream and embarks on research that he himself once assessed as “conspiratorial” in character. In this sense, he unequivocally states that his goal is to complete political theory so that it could become “a well-rounded discipline that allows us to understand real power relations, as well as the sources and motives for creating certain orders of speech, values, goals, institutions and relationships”. With such a set goal, the author consciously chose to violate the consensus on “political correctness” which was in the meantime tacitly imposed on the domestic and global academic community. At the same time, walking the “roads less travelled”, he clearly presents the most important methodological and epistemological problems faced by every researcher of “non-transparent forms of manifestation of power”. First, there is the lack of sources, that is, their credibility, which is doubtful and difficult to verify. Then, there is the adequacy of using historical analogies, the possibilities offered by the geopolitical approach, and the potentials provided to the researcher by the abundance of previously unavailable information that have become available after the outbreak of numerous affairs, of which *WikiLeaks* is

the most famous. Nevertheless, as a particularly important problem, Djurković cites entering the field of amateur researchers burdened by various extremist, sometimes even fantastic beliefs (which characterise a large part of the existing publicist literature on conspiratorial topics). A special type of problem is also the fact that the researcher himself will often be denounced by colleagues in the academic environment as a “conspiracy theorist”. Then, there is the extremely leftist position of the majority of domestic conspiracists, and the difficulties related to the delineation between the non-transparent actions of state authorities and informal organisations. Bearing in mind the above problems, researchers, in addition to broad interdisciplinary knowledge, must also be blessed with intellectual openness and the ability of divergent thinking that takes into account different alternatives and does not reject any assumption *a priori* as unacceptable.

In his books, following the aforementioned principles, Djurković considered different areas of social reality that are always characterised by the non-transparent manifestation of different types of power. This is the “red thread” of the reflections gathered between the covers of his two books. In the first volume, he dealt with topics such as the “geopolitics of homosexuality” as a globally influential phenomenon in the modern world, the deconstruction of old and construction of new nations, the processes that caused the former communist “nomenclature” in Serbia to transform into a capitalist “elite”, and the extremely current issues such as the reform of family legislation, the destruction of the traditional family, excess weight as a political problem, and the emergence of authoritarianism in contemporary political theory and practice. The emphasis in the essays collected in the second book (*Dark Corridors of Power*) is even more directed towards the analysis of “non-transparent, self-concealing power” and its penetration into every segment of society in the modern world (family, educational system, media and culture). For this reason, some of the topics the author considered are the ubiquitous phenomena of various agents of influence, the relationship between cultural policy and secret services, global policies implemented by various foundations, the phenomenon of the so-called colour revolution, the political-ideological instrumentalisation of the judiciary and various types of biotechnological challenges that are currently facing modern humanity.

What is the importance of the issues Miša Djurković was among the first to raise in his research? It is undoubtedly multifaceted, but we will mention only that which, to us, seems to be the most obvious. First, they are almost completely neglected in existing scientific research. This is all the more significant since they often have a key role in society. Furthermore, the processes analysed by Djurković - although, almost as a rule, clothed in the language of emancipation and human rights - obviously have exactly the opposite as their goal: a sort-of “opinion change” or, as the author himself assessed without any ambiguity, “idiotisation” of citizens so they would be easier to manage and manipulate. As Djurković convincingly

demonstrated, popular culture, mass media and communication technologies (social networks made possible by the development of the Internet) play a big (and in all probability - crucial) role in achieving said goal. When it comes to Serbian society, as well as other societies on the periphery of Europe, it goes almost without saying that such fashionable ideologies are accepted without any critical review. However, it seems that the question of all questions raised by Djurković can, in fact, be reduced to this one: What structures stand behind these policies, that is, who is creating them and to what end? Undoubtedly, at least part of the answer has to do with the so-called “transnational capitalist class” and its local branches (the so-called comprador elites).

In the books which we tried to summarise above, Djurković opened up a completely new area of research. He did it in a knowledgeable and methodologically correct manner, demonstrating the absence of any apodicticism. On the contrary, his conclusions and intellectual insights should be read primarily as an invitation to further dialogue about the highly important, yet in science completely neglected, phenomena and processes that largely determine the physiognomy of the modern world. Finally, let us also say that Djurković bases his often provocative conclusions on an abundance of factual material and theoretical insights from many social disciplines, which makes his approach truly trans-disciplinary. In this sense, Miša Djurković’s books can (and should) undoubtedly serve as one of the possible models for future research into all hidden forms of manifestation of power.